

Finally, the stories by established writers featured in this collection range from Peter Merrington's rollicking Tarrantino-meets-the-Cohen-brothers, a very American (tall!) tale, to Veronique Tadjó's and Shimmer Chinodya's stories of unfulfilling love – unfortunately the latter are both rather disappointing pieces. But as the old man in Mbongisi Dyantyi's story warns, "The wisdom hidden in a story is for kings to discover; a fool sleeps for lack of understanding" (112).

Annie Gagliano

University of Stellenbosch

Die onsigbares.

E.K.M. Dido. Kaapstad: Kwela Boeke. 2003. 224 pp. ISBN 0-7957-0158-6.

As eerste nie-wit vroueskrywer wat die Afrikaanse prosa-arena betree, debuteer E.K.M. Dido in 1996 met *Die storie van Monica Peters*, gevolg deur *Rugdraai en stilbly* in 1997. Na laasgenoemde effense insinking, toon haar oewre weer 'n stygende lyn met 'n *Stringetjie blou krale* in 2000, met as hoogtepunt in haar oewre tot dusver die onlangs verskene *Die onsigbares*.

Die roman handel oor die lewens van vier egpare, maar sentreer veral om die ervarings van die vroue wie se mans in die huidige gewelddige postapartheid Suid-Afrika, in die jaar 2003 (54), in die polisie diens is. Op realistiese wyse word die destruktiewe fisiese sowel as psigiese gevolge van dié gevaarlike beroep op die gesinsverhoudinge en op individuele gesinslede uitgebeeld.

Die titel verwys in die eerste plek na die vrouens, wat nie slegs vir hulle afgetrokke en oorspanne mans "onsigbaar" word nie, maar ook vir die gemeenskap wat onbewus skyn te wees van die uitwerking van dié beroep op die gesinslewe (77 en 111). Wan-

neer Joan Arries se huwelik sienderoë begin verbrokkel, plaas sy 'n advertensie in 'n koerant, en sit daarmee 'n telefoniese ondersteuningsnetwerk, waarby die onderskeie vroue dus vir mekaar "onsigbaar" bly, aan die gang. Ook die polisiemanne en – vroue self is egter die "onsigbares", omdat hulle in hulle beroep noodgedwonge 'n beeld moet uitstraal van selfvertroue en bekwaamheid, maar tuis bang en onseker optree – 'n beeld wat eweneens vir die buitewêreld "onsigbaar" bly. Die titel hou ook die gedagte in van 'n anonieme, ongeïdentifiseerde mag – die "hulle" (107) – wat die welstand van sowel die individu as die gemeenskap op allerlei vlakke bedreig.

Die sterk sosiale bewustheid wat uit die roman spreek is tiperend van Dido se prosa-oewre. Hier lewer sy kommentaar op die algemene huidige landswye misdaad, maar vestig veral die aandag op bepaalde knelpunte rakende die polisie-wêreld, soos die stres verbonde aan dié beroep, wat onder andere lei tot geestelike versteurings waarvan gesins- en selfmoorde getuig (87); die onoordeelkundige vrylating van misdadigers op borgtog; swak salarisse, wat medeverantwoordelik is vir korrupsie onder werknemers, ensovoorts. Met haar roman dwing sy die leser as 't ware om met ander oë na die polisieberoep te kyk in 'n poging om die "haatlike houding" (43) van die gemeenskap jeens die polisie te vervang met begrip.

Soos telkens in die postapartheidsroman, wys die individuele gevalle uit na die kollektiewe. Behalwe dat die vier egpare uit verteenwoordigende streke van die land kom (die Kaapse Vlakte, Oos-Londen; Soweto en Pretoria), word grense tussen ras, klas en geslag deurbreek om 'n deursnee samelewing te verteenwoordig. "'Problems kyk (immers) nie na colour nie'" (81), meen Joan se buurvrou. Gekleurd (Willem en Joan Arries; Shalon en Adam van Dyk); swart

(Gladys en Joe Mhau) en wit (Kobus en Nadia Viljoen) worstel met soortgelyke probleme as gevolg van die onderskeie mans se beroep in die polisie diens. Laasgenoemde is die “onsigbare” band wat elkeen se “storie”, hoe verskillend ook al, met die ander s’n verbind. As hoofkarakter na wie telkens teruggekeer word, is Joan Arries die eenheidskeppende faktor wat potensiële verbroekeling teëwerk. Die terapeutiese waarde van ’n oorgang van repressie na ekspressie – ’n procédé wat reeds in die jare negentig deur die Waarheids- en versoeningskommissie aan die gang gesit is – word telkens in die roman bevestig. Voldoende integrasie met die verhaallyn ontbreek in enkele gevalle, soos met Adriaan Cronje (82-85) en Diana Friesland (91-95), sodat hulle as karakters tot blote skimfigure beperk bly.

Aan die verhaale van die vier sentale vrouekarakters en hulle eggenote, word wel diepte verleen, onder andere omdat elkeen se storie hom ontvou teen die agtergrond van ’n persoonlike verlede, waarmee veral in die geval van Nadia, die kollektiewe verlede van die land met sy apartheidsgeskiedenis opgeroep word. Nadat Nadia deur haar man in ’n gesinsmoord geskiet is, herleef sy haar kinderen jeugjare op haar geboorteplaas in ’n toestand van beswyming, en roep sy ’n romantiese spieëlbeeld – ’n pastorale idille – van die politieke en sosiale werklikheid van Suid-Afrika se apartheidsverlede op.

Die oorgange tussen hede en verlede vertelde tye geskied in hierdie roman nie slegs spontaner as in vorige romans nie, maar ook dramatieser deurdat die verlede nie slegs “oorvertel” word nie, maar “gewys” word, soos veral in die geval van Nadia wanneer sy ternouernood die dood ontkom en die leser die gebeure regstreeks aan die hand van háár bewussynstroom beleef. Die jukstaponeering van verlede en hede ook

elders in die roman, gee aanleiding tot ’n geslaagde ironiese tydruimtelike kontraswerking tussen byvoorbeeld armoede en rykdom; platteland en stad; ’n sorgvrye en ’n kommervolle bestaan; die apartheids- en die postapartheidsbestel, ensovoorts.

Soos in haar voorafgaande roman, *’n Stringetjie blou krale*, deurbreek Dido ook hier bepaalde taalgrense met haar losser en meer informele gebruik van Standaardafrikaans, asook die aanwending van omgangstaal met sy vermenging van Engels en Afrikaans en die aanpassing van Engelse woorde by die Afrikaanse klanksisteem, soos byvoorbeeld “kitsjun” (147); “pensjun” (147) “soet” (*vir suit*, 182), “penlaait-betteries” (150), “sênwhietsjes” (159). Behalwe dat dit een van die postkoloniale strategieë is om die taalsuiwerheid van die kolonialis te ondermyn, het Dido met haar romans ’n ander leserspubliek in gedagte as dié van die gekanoniseerde werke.

’n Verdere wins in hierdie roman, is die meer genuanseerde uitbeelding van veral die wit ras, waar dié in vorige romans oorwegend as terloopse en onbeduidende karakters op pejoratiewe wyse uitgebeeld is. Selfs die rassistiese mevrou Templeton, wat op patroniserende wyse teenoor haar swart huishulp, Gladys, verwys na “julle mense” (114 en 117), en wat op tiperende wyse in algehele onkunde verkeer oor die persoonlike lewe van haar (swart) werknemer, word hier met deernis uitgebeeld in haar lief en leed wanneer haar seun haar in die steek laat (113). Bepaalde karakters, soos die ma van Shalon, Carol, asook die buurvrou van Joan, Magda, wat haar lewenswyshede baseer op vrouetydskrif-artikels en sepies op die *tiewie*, word met deernis, empatie en humor geteken, waarmee die andersins swaarwigtige inhoud van die roman enigsins gerelativeer word.

Soos in vorige romans van Dido, ontkom *Die onsigbares* ook nie die idealisme en

didaktiek nie. Die roman hou die boodskap in dat selfs 'n geringe bydrae om grense te deurbreek en mekaar die hand te reik, 'n verskil kan maak. 'n Wins ten opsigte van veral Dido se debuutroman, is dat die moralisering hier minder opsigtelik en daarom ook minder hinderlik is. Ten slotte lewer die visuele aanbod op die voorblad ook kommentaar, Op 'n algehele rooi agtergrond lê daar onder in die hoek 'n rooi hart – moontlik as (idealistiese) teken dat naasteliefde oor klas, ras en geslag heen 'n toekomstige oplossing vir die huidige landsgeweld sou kon bied?

Heidi de Villiers

Universiteit van KwaZulu-Natal

Woman today. A celebration: 50 years of South African women.

Hilary Reynolds & Nancy Richards.
Kaapstad: Kwela. 2003. ISBN 0795701659.

Op 30 Junie 1952 is *Woman's World* vir die eerste maal uitgesaai vanuit die Kaapstadse ateljees van die destydse SAUK. Geskoei op die resepte van die BBC program *Woman's Hour* wat vanaf 1946 uitgesaai is en gepoog het om vroue weer tuis te bring in die huis na die afloop van die wêreldoorlog, het die Suid-Afrikaanse weergawe *Woman's World* ook elke moontlike onderwerp wat vroue mag raak op die lug aangepak. Vanaf 1995 is die program herdoopt tot *Woman Today* en dit is dan ook die titel van die bundel saamgestel deur Hilary Reynolds en Nancy Richards. Die boek is soos die samestellers dit stel, " 'n boek van die radioprogram " wat die eerste vyftig bestaansjare van die program dek vanaf 1952 tot 2002.

Met 'n voorwoord deur die politieke veteraan Helen Suzman wat haar alleenstryd as vrou in die politiek verwoord en 'n nawoord deur die nuwe politieke ster op

die horison Patricia de Lille, is daar min vrouefigure in die Suid-Afrikaanse openbare sfeer wat nie deur die boek gedek word nie. Soos Suzman en De Lille tereg opmerk het vroue in Suid-Afrika 'n verpad gestap na demokrasie en erkenning, nie net in die politieke sfeer nie, maar ook in die private wêreld. Die boek poog om 'n samevoeging van al die stemme van vroue uit die afgelope vyftig jaar te wees wat op die program was en hulself op verskeie gebiede beywer het vir die saak van vroue. Al is dit dan ook in die kombuis met 'n paar lekker resepte soos deur Ina Paarman en andere.

Die boek lees gemaklik in die sin dat daar van 'n "verteller" gebruik gemaak word wat die geskiedenis en konteks van elke deelnemer en onderwerp bekendmaak alvorens die deelnemer self aan die woord gestel word.

Die oorgange tussen verteller en deelnemer is nie altyd seepglad nie, maar origens bied die teks ditself naatloos aan. Die transkripsies van die onderhoude word nie volledig weergegee nie, maar is aan die oordeel van die redakteurs en samestellers oorgelaat. Dit hinder soms, want die leser wonder waarom die spesifieke gedeelte geplaas is en nie 'n ander nie.

Die program het ook sedert sy bestaan gepoog om 'n forum aan vroue te bied veral deur die gebruik van briewe van korrespondente (Elizabeth Webb van Oxfordshire tot Sibongile Khumalo van Dobsonville, Soweto) en die meer onlangse inbelprogramme. Die boek volg soos die program die formaat van 'n dagboek wat volgens die samestellers moontlik nie as "groundbreaking in male terms" beskou kan word nie, maar wel tot die meeste vroue sal spreek.

Vrouekwessies word vanuit 'n liberale lens beskou want, die vrou word bestempel "first of all as an individual, then as a wife, as homemaker, as mother, as intelligent